

ALFÖLDY JENŐ

„KI NEVET A VÉGÉN?”

Élet, élet, élet

Szeretni tanulnak bennem a szavak
(Gérecz Attila)

Vathy Zsuzsa válogatott novelláit és kisregényeit négyszázkilencven oldalon adta ki a Helikon. A szigorún rostált életmű címe: *Ki nevet a végén?* E szavakat nehezen írom le, miután a szerző haláláról értesültem. A könyv kijegyzetelése után éppen hozzáfogtam volna, hogy írjak róla, amikor elektronikus levelezésembbe pillantva villámcsapás-szerűen ért a hír – Zsuzsa meghalt. Egyik legkedvesebb barátomat veszítettem el. Pályakezdő újságíróként a MUOSZ tanfolyamán ismerkedtem meg vele. Oktatónk egy-egy divatos közhelyén cinkosan összenéztünk. Mosolygós volt, mint legtöbb fényképén is. Volt humora, illet is egyéniségéhez a vidám cím, de a novella tragikus eseményt örökít meg: apjának letartóztatását, amikor ő még csak hét-nyolc esztendő volt. A *Ki nevet a végén?* nem csak úgy értendő, hogy *most ti röhögtek azon, hogy megaláztatok minket, de egyszer majd ti lesztek a vesztesek, és akkor én nevetek rajtatok* – bár ez sem torzítás, ha arra gondolok, hogy a novellák és a kisregények a negyvenes évek vége és az évezredforduló közé eső korszakban játszódnak. A címben feltüntetett kérdő mondat eredetileg egy gyermekeknek kitalált kártyajáték, olyasmi, mint a *csapd le csacsi*, a *Szurtos Peti* vagy a *lorum*. Abban a novellában tűnik fel, amelyben a hét-nyolc éves kislány jogász édesapját hosszú hónapokra elviszi az államvédelmi hatóság, s még sok évig megfigyelés alatt tartják, mert kapcsolatot tartott fenn a Magyar Közösséggel, ezzel a hazafias szerveződéssel, amelynek összetartó eszméje a szabadság, a függetlenség és a testvériség volt, keresztény vagy ökumenikus színezettel.

Mint a Vathy Zsuzsa-elbeszéléseknek körülbelül a fele, a címadó novella, a *Ki nevet a végén?* is önéletrajzi történet. Emlékszem egy ugyancsak ironikusan csengő novellájára *Az élet vásárcsarnoka* című kötetéből; azoknak az orra alá dörgölte, akik ezért megrótták: *Megint életrajz*. Pedig a szerző elsőrendű célja nemcsak a többé-kevésbé bujtattott önéletírás, hanem inkább a személyes dolgaival is hitelesített korrajz. A *Bevezetőben* így jellemzi új könyvét:

az elmúlt negyvenöt év elbeszéléseiből „ki akartam válogatni azokat, amelyekről azt gondolom, hogy akár a fiatalok, akár a velem egykorúak, ha elolvassák őket, megértik, vagy újra átélik a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas éveket”. A történelemhez sok köze van a válogatásnak, mint megannyi közérdekű, igazmondó könyvnek. De ahhoz, hogy a diktatúra, a forradalom, a megtorlás és a „puha” közepszer elevenné váljék, nem csak a dokumentumértéküknel fogva egymagukban is becses, hol felemelő, hol meg lesújtó történetek szükségesek. Hanem az a roppant érzékenységgel megteremtett atmoszféra is, amelyben a legapróbb mozzanatoknak és nyelvi árnyalatoknak is ízük, illatuk és jelentőségük van. És az a mélyen humánus érdeklődés, amellyel a kikiszlott sorsú, végzetes „hiányérzetekben” szenvedő embereket szemléli. Izgatják az 1947 utáni politika meghurcoltjai csakúgy, mint a forradalom hősi halottai, az ’56 utáni megtorlás áldozatai, a cigánynegyed jobb sorsra érdemes fiataljai, a hajléktalanok, az üvegyűjtők és a rongyguberálók, a testben-lélekben megrokkant, magányos öregek és a lelki válságaikkal küszködő kamaszok. Ezért nevezem szociografikus érzékenységű, a jó riporter empátiájával megáldott, azt hiszem, lényegében a Kosztolányi-féle alaptípushoz hasonlítható írónak Vathy Zsuzsát, noha Mándy Ivántól és másoktól is tanult. Kényes kérdéseket ki nem kerülő, bátor művész, aki nem könyörtelenül szemléli a valóságot, hanem résztvevőn adja vissza a könyörtelen tényeket. Tud szeretni, megérteni és felháborodni.

Az elbeszélések újabb keletkező részében az írói észjárás némileg módosul. Ahogy említett bevezetőjében vallja: „a szerző eljut oda, hogy életkorához már nem a féktelen kíváncsiság tartozik, nem a mindent tudni akarás, hanem amikor először tapasztalja meg, hogy jó egy helyben állni. Csupa olyan dolgot lát, amit eddig látott, és olyan emberekkel találkozik, akikkel eddig soha.” Hol itt a módosulás? Talán abban, hogy már nem önmagát keresi a dolgokban. Önmagát megtalálta szerelmes nőként, anyaként; meglette gyerekkorára és felmenőire emlékezve; reálett hivatásában. Már nem az a fő kérdése, mint pályakezdőként, hogy ki vagyok én, hol a helyem a világban: jobban foglalkoztatja a többi

ember sorsa, lelke mert – Weöresre hivatkozom, mint ő a bevezetőjében – már nem keresem célot: célot engem megtalált. Hiszem, hogy negyvenöt éve tartó pályafutása – amelyről meg sem fordult a fejemben, hogy alkotói erejének teljében megszakadhat – teljessé vált. Mestere lett a két-három oldalnyi tárcanovellának (*Az a sokféle zöld; Burkifli; Paradicsommadár*), a hét-köznapiokból felragyogó csodás jelenésnek (*Kivel találkoztam?; Mesék, álmok*), a hiteles történelmi esemény drámaian és teljes átéléssel megírt elbeszéléseinek (*Klauzál-tér '56* – ez Gérecz Attila hősi életének és halálának hiteles története –, illetve a forradalmat és a terrort szörnyű kínzások, meghurcolások és a rokkantság árán túlélő, bátor és tisztalelkű kalauzáló, Márton Erzsébet életsorsa, az *Itt a szépséget nézzük*).

Néhány szót az utóbbi „szenvédéstörténet”-ről, ahogy a műből dokumentumfilmet készítő rendező nevezi. A majd’ százoldalas, tragikus elbeszélés címe, az „*Itt a szépséget nézzük*” idézet Dante *Isteni színjátékából*, s paradox módon többet mond, mintha közhelyszerűen „dantei pokoljárásnak” nevezném; egyébiránt is a *Purgatóriumból* való. A szerző a válogatásban e mellé helyezte a *Ha újra forradalom lesz* című rövid, tragikomikus groteszkjét egy habókos, vén hajléktalanról, akinek lehetett valami személyes emléke az ’56-os eseményekről, de a forradalomnak inkább Hány Jánosa lett, mintsem veteránja. Szívszorító jellemtanulmány ez is: nem a történelmi tényeket kontamináló, iszákos, vén bolondot, hanem egy hosszú ideig tartó, hazug korszak visszajáról megmutató tünetét látjuk benne. Most már ordítóva és eltűlőva beszél olyasmiről, amiről harminc évig hallgatni kényszerült. Iróniájával Vathy Zsuzsa remekül ellenpontozza Gérecz Attila igaz történetét, hőstörténetét.

*

A könyv olvasásában az *Élet, élet, élet* levelekből és kommentárokból művészien összeállított novellája következett volna, amikor a gép levelezéseiben rákattintottam a szíven ütő gyászírre. Később, amikor elolvastam az *Élet, élet, életet*, még jobban főbekölintott az emberi lét eme abszurditása. A velem majdnem egykorún is csupa élet hölgy annyira benne élt az életben, mint kevesen. A novella orvos hőse a rabkórházban megtagadja, hogy végignézzék vele annak a kétszeres gyilkosnak a kivégzését, akit ő pszichiátriai kezelésben részesített, s akivel nem sokkal az ítélet végrehajtása előtt sakkozott és beszélgetett. Az orvos ellenzi a halálbüntetést, az életfogytig tartó rabságot. „Ez volt a legnagyobb álma: az intézet, ahol az embereket néhány társ segítségével megtanítja helyesen élni. Hogy szorultságukban ne üssenek, bosszújukban ne öljenek. Sok milliárd elpusztítható élet. Élet, élet, élet!” Ez a szó örzi meg nekem leghívebben a szenvedéstörténeteket megszenvedve megíró, szeretetre méltó, szeretni tanító Vathy Zsuzsa személyét és írásművészetét. ♣

SZAKONYI
KÁROLY

Zsuzsa

Fotó: Inkey Alíz

Ha jól emlékszem, Miszkolcra jöttem haza Szentendrére, este volt, kora őszi este, s ahogy beléptem a házba, Lázár Ervint láttam ott ülni az asztalnál egy fiatal nővel. Nem ismertem. A feleségem mondta, hogy Ervinék már nagyon vártak, itt vannak már egy ideje, szeretnének kérni tőlem valamit. Hogy nálunk aludhatnak-e, de hát ahhoz nem kellek én, természetesen maradjanak, már késő van. Ervin régen is aludt nálam, még a Váci úti lakásunkban, ha úgy szaladt ki az est a jó kis ivászatok után. De nem erről volt szó. A Pap-szigeten lennének néhány napig, beszél-

nék-e az érdekükben, mert tele van a kemping. Én meg ismerem a gondnokot. Hát, persze, de előbb igyunk valamit!

A hölgy meghúzódott csendesen, szerényen a medveforma Ervin jóságos melegében (*dömdödöm*), de aztán felmelegedett egy pohár bortól, jól elbeszélgettük az időt. Ő volt Vathy Zsuzsa. Azt gondoltam, Ervin új hódítása, fiatal író, talán az ÉS-ben vagy más szerkesztőségben találkoztak, s most ellenne vele a Pap-szigeti, őszi csendben. Lehet, hogy ismernem kellett volna már Zsuzsát, de amióta Szentendrén laktunk, kicsit elszakadtam a

mindennapos irodalmi élettől, a helyiekkel jártunk össze, Fábián Zolival, Szeberényivel, Karinthy Cinivel, Cseressel, Vészi Endrével... Az Írószövetségben sem találkozhattam vele, amikor be-be-mentem a választmányi ülésekre.

Elkísértem őket a kempingbe, beszéltem a gondnokkal, megkapták a házikót a vízparton. Arra nem emlékszem, hogy azután legközelebb mikor találkoztunk, de alighanem akkor volt, hogy Ervin Varsóba ment lengyel szóra, ösztöndíjat kapott, egy darabig eltűnt. Később hallottam, hogy összeházasodtak, s minthogy Ervinnel mi már szoros barátságban voltunk, Zsuzsa bekerült a Bertha Bulcsu és Gyurkovics alkotta, még a pécsi időkből való társaságba, nemcsak mint feleség, hanem mint író. Aztán már csupán arra emlékszem, hogy Ervin kőbányai, családi albérlete után Pécelen szerzett lakást, vagy talán Zsuzsa révén jutottak hozzá, talán még munkahelyi kapcsolatainak köszönhetően. Kijártunk hozzájuk. Zsuzsát akkoriban ismertem meg jobban, nagyon tetszettek a *fiatal író* novellái. Az a szigorú pontosság, erős kötődés a teljes hitelességhez a riportszerű témák szépprózai feldolgozásában, amely végig, egész pályafutásán változatlanul jelen volt. Lenyűgözött szociális érzékenysége, az empátia, amellyel az esetekhez fordult cseppet sem szentimentálisan, elérzékenyülve, inkább tényszerűen, hogy így alaposabban megmutathassa a közönyös világnak, íme, köztünk élnek, így élnek köztünk... Aztán a Lónyai utcai lakásban az összejövetelek. Ervin marhapörköltjei, Zsuzsa vendéglátó sürgése-forgása a már gyerekes otthonban, vagy sörözések a Gellért teraszán, ahonnan Zsuzsa, de máshonnan is, ahol együtt voltunk, egyszer csak sietve eltávozott. Majdhogynem angolosan. Mindig elsietett valahová, de

nem bántóan hagyott ott minket, inkább csak a dolgos emberek türelmetlenségével, hagyva, hadd üldögéljenek, akiknek nem drága az idő. És tényleg, mindig dolga volt. Könyvtárba ment, utánanézni valaminek, vagy egy interjú várta, esetleg megbeszélte találkozót a Batthyányi tér egyik hajléktalanjával, látogatás egy ferencvárosi cigány családnál... Vagy csak írni. Írni a múlt és a jelen igazságtalanságairól, vagy örvendezni valami jónak. 1970 óta sorra jelentek meg a könyvei, dolgozott közöttünk szép csendben, soha nem is tudtuk, mit csinál, mert mindig mi voltunk *fontosabbak*, férfiak, Ervin, Bulcsu, Tibor..., amit mi írtunk, arról volt csak szó, s közben Zsuzsa írta a remek novelláit, adta ki a könyveit. Csak most nézem én is, micsoda írások, milyen mélységek, mennyi munka, odafigyelés az emberekre, milyen igaz és igazi irodalom. Létrejött egy értékes, a magyar próza élvonalába illő, gazdag életmű. Halk szavú volt, de szigorúan ítélő, munkálkodó.

Életünk, halálunk. A 2007-ben megjelent kötetben két különösen megrendítő és szépséges írás. Ervin szívűtétje, amely után, ha óvatossá váltak is napjaik, de volt remény. De aztán a nagy műtét, a végzetes... A *Paradicsomdár* meg a címadó írás gyönyörű vallomások az élő és a halálon túli szerelemről. Ervin elment már nyolc éve, nagyon hiányzott, hiányzik, s most elment Zsuzsa is. Már kétségbeejtő ez a hiány.

Ott találkoztak mostanság a mennyei otthonban, ülnek a könyvhasztnál, s nagy levelű spenótot tépdésnek, mint a *Paradicsomdár* című novellában. Nézik egymást, évődnek. – *Ó, te Fara Muci* – mondja Zsuzsa. – *Ó, te Fura Muci* – vág vissza Ervin. – *Nem szeretsz, ugye?* – kérdi Zsuzsa nevetve. Kis csend, aztán Ervin, fénylő tekintettel, komolyan: – *Ha meghalok is szeretni foglak.* ♦♦

SZERENCSÉS KÁROLY

SZŰZ HÓSZÍNPAD

(Földesi Margit halálának évfordulóján)

Napjainak száma teljessé lett. Se több, se kevesebb nem kellett. Csillogó sietéssel suhant át az életen. Tündökölt szerelemben, anyaságban, tudományban, kíváncsiságban, lélekhez fordulásban és szemekből örömkönni fakasztásban. S mindezekkel saját szívének – s ki mindenkiének – múltba és jövőbe forgatásában. Tündökölt hazájáért is, nemzetéért és az igazságért. Aki visszafogtam, bánatba mérítettem, halálfélelem súlyait korán rátettem, én voltam. De szerettem. Síró gyermeke voltam. Diákja és tanára. Véremmé vált a vére. Bőrömmé a bőre. Gondolatommá a gondolata. Szomjúsággommá a szomjúsága. Hittem benne, ahogy ember csak lehet. Mint ahogy élet és halál majdnem egyek, úgy haltam majdnem meg, s ő úgy ment el, éppen egy éve. Így lettem hitetlen hívő, aki már csak az Istenben bízok, az irgalomban.

Hallom a hangját. „Ahogyan lehúgom hosszú ujjaimról, kicsiny kezeimről a finom bőrből készült piros, olasz bőrkesztyűt, tündér sem tart vissza. Még Róma belvárosában egy rövid, de patinás utcában vettem a lányaimmal hazafelé a Piazza Navonáról. Aztán nem leveszem, hanem lazán ledobom a gyönyörű, elegáns, fekete nercel övezett kabátom, amelynek története van. Egykor éjnek mélyén, lármás, díszekkel ékes primadonna autót küldött ezért a kabátért. Olyan ruhadarab, amelyben benne van az örök elegancia és a borostyánmúlt is. Én is primadonna vagyok. Százegres nézettség, férfivágy és az igazukat keresők dühe szegődött a szemem villanásába, hajam rezdülésébe, lábam mozdulásába. Hangom bántó, ideges csillogásába.

A férfi meleg, barna szemekkel néz rám. Az én szemeim is barnák, melegek. Az ujjamon briliánsokkal ékes gyűrű. Szeretném, ha olyannak látna, akinek nem a gyémánt számít, hanem a szeretet. De képes elérni, amit szeretne. A kettőt együtt. A piciny csizmám – hisz csak 33-as a lábam – fekete bőrből készült egyedi darab. A hajam még mindig dús és göndör, pedig a kemoterápia már okozott „hajvesztést”. Alacsony vagyok, de az alakom kislányosan szép a korom ellenére. A névjegyem is lenyűgöző: habilitált doktor. Mindez az álcám! Cserébe kaptam, valamiért, amit csak sejtek. Valamit valamiért!”

A férfi csak magában forog: „A nő a férje szabadságáért van itt. A férje valaha egészséges, jóképű, magas, okos volt. De most gyógyíthatatlan. Ő egy gyönyörű asszony. Két kis lánya van. Még akkor nem tudta mi az a pénz, és azt sem, mi az, hogy szépasszony. Nem kapott jegygyűrűt az apósától. A férjétől nem is kaphatott volna, egyetemista volt. Akkor még csak egy picit bántotta. Hisz fiatal volt, szép, egészséges és szerelmes. Kislány. Éppen huszonegy éves.

Most azonban már kétszer annyi. Terhet cipelő, de magát gyönyörűen tartó szépasszony, aki megmutatja. Megmutatja, hogy túléli. Hogy a szerelem mindent igazol. A csók, a gyermek, a ragyogás milliionszor többet ér minden dölyfös ünnepnél. Megmenti a férjét, s majd magát is, ha homályosan felkúporog a régen sejtett árnyék a falra: a félelem. Számára is eljön az ápolók, orvosok, földbe hullt barátok napi tűszúrásos ideje.”

Egy éve eljött az örök életre ébredés reggele. Sem a harmat, sem a láng, sem az ég nem ugyanaz már. Egy szívet megrezdítő vasárnap. Elmúlt egy irgalmas év. Elképesztő idő. Harmatba, lángba, égbe költözött a mesés idő. Addigra megedzöttünk a halálra. Ami utána történt, légszomjas, levegő nélküli csend. De én lármában élek. Fellélegzem, oxigént kapok, hangokat hallok. Nem vagyok áruló. Fuldoklom. Talán csak megroppantam. Itt maradtam. Nem nagyon, de mégis szeretem a ködöt, a napfényt, a nevetést, a színt, szeretem a hozzám érő simogató látóhatárt, a könnyeket és a harangokat. Összekotrom a lehullott leveleket, megnyesem a bokrokat, felkopogok a tetőn szteppelő madaraknak, érzem a szélben lengő titokzatos fuvallatokat. Az imát. A nagyon mélyről, kicsi gyermekorból jövő imát. Kántálásnak ható, de ágyban, szerelemben végtelen távlatot nyitó, fáradt lélekből aranyat mosó szót. S az ige elhangzik, odabújik, biztat.

Napjaim száma még nem teljes. Még várok. S még ma is szeretnek. S egy gyönyörű nő, ha eljő az idő, kivált innen a Földről, bogot bont, elhív. S én majd szűz hószínpadot teremtek a búcsúhoz. ♦

Ország Lilinek (1926–1978), a modern magyar művészet egyik kiemelkedő alakjának életművét mutatja be az a több mint háromszáz művet felvonultató kiállítás, amely 2016 decemberében nyílt a Magyar Nemzeti Galériában.

A tárlat két különlegeséggel is szolgál. Egyrészt – eddig soha nem látott módon – hazai és külföldi analógiákkal, Bálint Endre, Vajda Lajos, Paul Delvaux, Giorgio de Chirico, Vieira da Silva, Toyen és Zoltan Kemeny műveivel párhuzamban szemlélteti a művész látásmódjának alakulását. Másrészt a kiállításon Ország Lili eredeti elképzelésének megfelelően felépült a Labirintus, benne a több mint ötvendáras labirintussorozattal, amely ebben a teljességében még az 1980-as Ország Lili-émlékiállításon sem volt látható. A kilencven éve született művész átfogó tárlatát 2017. március 26-áig látogathatja a közönség.

A falak bennem vannak – mondta Ország Lili, s egész életében egy szerzetes türelmével és megszállottságával örökítette meg belső világának minduntalan előtűnő falait. Bár 1944 tavaszán a koncentrációs táborba tartó szerelvényről megmenekült, a félelem és a szorongás addigra már örökre beleivódott a tudatába (az Ung-

Árny a kövön

Ország Lili Labirintusa
a Magyar Nemzeti Galériában

Tárlatvezetés Ország Lili kiállításán

váron született művészt 1944-ben családjával a helyi gettóba zárták, majd feltették az Auschwitzba tartó halálvonatra, de Kassán sikerült megszökniük). A Képzőművészeti Főiskola elvégzése után ösztönösen kereste a „saját ügyét”, s rá is talált a falakra, mint témára. A magyar festészetben szinte példa nélkül, a klasszikus szürrealizmus hangján szólaltak meg vallomásai. Ország Lili a magyar szürrealizmus történetének legkiemelkedőbb műveit alkotta meg az 1950-es évek közepén. A kiállításon az Ország Lili művészetét ért hatások érzékeltetésével, az analógiák párhuzamba állításával válik igazán világossá festészetének eredetisége. Ország Lili a gettó falától jutott el a jeruzsálemi Siratófalig. Végigkövethető a fejlődés, ahogy a főiskola utáni időkben festett individuális falaktól a városfalak képein át jut el a Panaszfalig és onnan a Labirintus faláig.

A művész alkotói korszakainak sorát követő kiállítás első nagy egységét az 1952 és 1955 közötti *Korai képek* alkotják. 1955 és 1957 közötti éve az *Ortodox szürrealizmus* jegyében teltek. E korszak fő motívuma a fal, a téglafal, ebben az egységben láthatók analógiaként Giorgio de Chirico,

Ország Lili:
Holdak,
1957

Paul Delvaux és Toyen művei. Későbbi utazásai során orosz és bolgár kolostorokban találkozott a pravoszláv ikonokkal, s ezek hatása érzékelhető a következő, az *Ikonos korszakának* művein (1958 és 1959 között). Ország Lili az 1950-es évek közepén, első festményeivel egy időben kezdett el *montázsokat* készíteni. Montázsainak alapanyagát fotók, reprodukciók, régi könyvillusztrációk és szemléltető ábrák kivágottrészletei adták csakúgy, mint Max Ernstnél, aki felfedezte a montázst a szürrealizmus számára. A montázsok végigkísérték pályáját, fontos szerepet játszottak a kompozíciók előkészítésében, olykor festmények előképül szolgáltak.

A rég eltűnt városok nyomait idézik az 1960 és 1965 között készült *Városképei*. Az 1960-as

években a prágai zsidó temető sírköveiben találta meg azokat az „építőköveket”, amelyekkel megalkothatta képzeletbeli, a lelkében és az emlékeiben élő városainak alaprajzait. Ebben a korszakában alakul ki senki máséhoz nem hasonlítható egyéni kifejezőmódja.

1965-től jelenik meg festményein az írásjel, a betű, amely egyszerre mementő, szakrális kifejezés, üzenet egy letűnt korból, töredék és a pusztulás hírnöke. Ennek alapján teremtette meg 1966 és 1969 között az *Írásos korszakát*, amelynek jellemzője a szürke és a barna színvilág, a faldarabokon ókori világok feljegyzéseivel, rejtélyes héber vagy annak látszó betűkkel, írásjelekkel.

1972-ben Ország Lili két, nagy méretű, összegző művet fest, a *Minden titkok kapuja* és a *Múltba*

nyíló kapuk című ikonosztázokat, amelyeken már megjelenik új, szinte névjegyszerűen azonosítható motívuma, a nyomtatott áramkör. A kommunikációs szimbólumnak is tekinthető sajátos motívum egyszerre civilizációs jelkép és labirintusra is emlékeztető forma. Ez az a formavilág, amely nagyszabású festménysorozatának, a *Labirintusnak* is alapmotívumát adja. A fő művének tekinthető *Labirintus-sorozat*ot 1974-ben kezdte el festeni. A kezdetben még színes sorozat utolsó művei már feketébe borulnak. – *Ez az én labirintusom, ezen végig kell mennem, s én úgy megyek rajta végig, hogy megfestem. Borzalmas kín, de itt nem lehet megalkudni... ezt be kell járni.* – Ország Lili haláláig festette a sorozatot, míg utolsó, fekete képével szinte rázárult a labirintus kapuja. A sorozat alapötletét az ádamosi templom 1526-ban készült, festett kazettás famennyezete adta. A mennyezet kilenc tábláját a kiállítás is bemutatja.

Ország Lili a sorozat bemutatását úgy képzelte el, hogy ezek egyszer „sűrűn egymáshoz komponálva kapják meg valódi értelmüket”. Ez azonban csak halála után valósult meg, amikor 1980-ban a Budapesti Történeti Múzeumban építették fel a labirintust a művész útmutatásai szerint Deim Pál közreműködésével. Azóta nem láthatták a nézők a sorozatot, amelynek egyes képei különböző gyűjteményekbe kerültek. Most e kiállításon Ország Lili elképzelésének megfelelően felépül a teljes, több mint ötven darabos *Labirintus*. A műveket a kiállításon a költőbarát Pilinszky János *Apokrif* című verse értelmezi, amely Alföldi Róbert előadásában hallható.

A kiállításhoz, Kolozsváry Marianna kurátor szerkesztésében, reprezentatív katalógus készült (a tárlat kurátorának édesapja, Kolozsváry Ernő Ország Lili egyik első gyűjtője, mecénása volt). A katalógus – régebben nem közölt dokumentumfotókkal és csaknem kétszázötven reprodukcióval illusztrálva – jeles szerzők tanulmányain keresztül ismerteti a művész alkotói korszakait. ☛

1

**MINDEN
MÁSKÉPP
VAN
KARINTHY
FRIGYES
ÖSSZES
FÉNYKÉPE**

3

2

4

5

1. Karinthy Frigyes és Kosztolányi Dezső 1929 körül
2. Karinthy Frigyes fiával, Karinthy Ferencsel az otthonukban, 1930
3. Karinthy és Böhm Aranka az író agyműtete után, Stockholm, 1936
4. Karinthy Frigyes (balról a második), Salamon Béla és Rejtő Jenő, Siófok, 1938 nyarán
5. Karinthy-portré 1930 körül
6. Karinthy Frigyes a Gellért fürdőben, 1929

címmel jelentette meg a *Petőfi Irodalmi Múzeum* azt a képes albumot, amelyben Kovács Ida szerkesztő irányításával összegyűjtötték az írók ábrázoló, eddig fellelhető összes fotográfiát. A kötet bemutatója, a *Magyar Kultúra Napja* rendezvények keretében, 2017. január 23-án, az író unokájának, Karinthy Márton írónak a részvételével zajlott.

Kovács Ida szerkesztő az előszóban írja: „Vajon milyennek látta Karinthy Frigyeset közvetlen környezete, és vajon ő milyennek látta magát? Izgalmas játéknak ígérkezik, hogy a kötetben sorakozó sok száz kép között megkeressük az emlékezők által felvázolt Karinthy-arcokat. [...] Jelen fényképkatalógus az eredeti fényképek mellett számos olyan sajtófotót tesz közzé, amelyek Karinthy újságírói munkája hozadékának tekinthetők. Az itt sorakozó fotók adatainak tanúsága szerint az *Est*, a *Pesti Napló* képes melléklete, a *Színházi Élet*, a *Tolnai Világlapja* és a *Déli*báb közli a legtöbb felvételt az íróról. [...] Ikonográfiánk összeállításakor, ahogyan az 1982-es első kiadás esetében is, elsősorban eredeti fényképek regisztrálására törekedtünk, de feladatunknak tekintettük valamennyi forrásértékű – akár nyomtatásban, akár reprodukcióban fennmaradt – fotó összegyűjtését is. Gyűjtőmunkánk során a közgyűjtemények anyagában található fotókon kívül számos magánszemély birtokában lévő fényképnek is nyomára jutottunk. Fénykép-ikonográfiánk *kétszázhetvenöt* különböző felvételt

regisztrál, ebből *ötven* az elmúlt három évtized során került elő.”

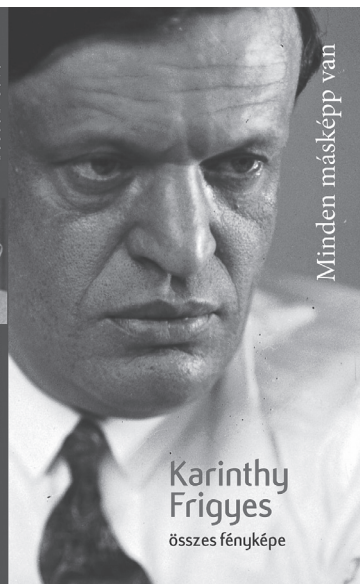
*

[...] „Svédországi, 1936 késő tavaszán készült Karinthy-fényképek után kutatva a következő svéd napilapok április végi, május eleji számaint lapozta fel kérésünkre Kádár Péter göteborgi könyvtáros kolléga, valamint a stockholmi Svéd Királyi Könyvtár munkatársai: *Svenska Dagbladet*, *Aftonbladet*, *Dagens Nyheter*, *Stockholms Tidningen*, *Expressen*. Annyit tudunk bizonyosan, hogy egy stockholmi lap riportot közölt az íróról még 1936. május 5-ei agyműtete előtt. Utalást erre Karinthynek a stockholmi Serafimer-kórházban lediktált, Hatvany Lajosnak címzett levelében találunk: *Gyanúsán jók hozzám az emberek. Olivecrona hallgatag, mint egy isten... Már cikket is írtak rólunk.* (1936. május 3. MTAK Kt.) Egy másik említés a svéd riportra vonatkozóan *Az Est*ben olvasható. A lap 1936. május 5-én cikkben tette közzé Karinthyé Böhm Aranka Stockholmból küldött telefonhíradását a műtétről. Ebben ez áll: „*Olyan mellékes most a svéd interjú, és hogy milyen nagyszerű ez az ország.*” (Az *Est* 1936. május 5. 9. o.) Egy esetleges új fénykép előkerülését illetően legígéretesebbnek, bár kétségkívül „legregényesebbnek” mégis az *Utazás a koponyám körül* sorai látszottak: – *Hát mikor operáltak? – Ma reggel [...] Feleségem próbált mulattatni, dicsekedett velem, hogy egy*

6

7

Karinthy
Frigyes

összes fényképe

Minden másképp van

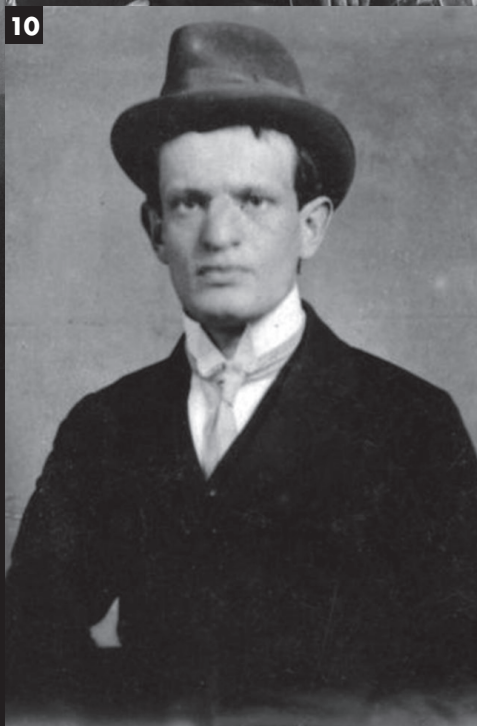
8

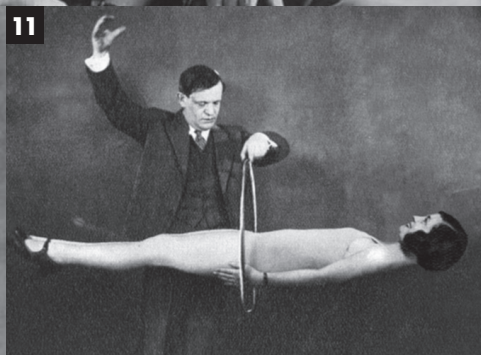
9

10

11

7. A Karinthy-kötet borítója
8. Babits Mihály, Tóth Árpád, Tóth Árpád és Karinthy Frigyes Esztergomban, Babitsék otthonában, 1926, Török Sophie fotója
9. A Nyugat szerkesztőségében (középen Móricz Zsigmond)
10. Karinthy fiatalkori portréja
11. Karinthy bűvészkedik, 1932
12. Karinthy Frigyes könyvnapon dedikál, 1937. június 1.

12

nagy svéd lapban megjelent a hosszú beszélgetés, amit a napokban folytatott velünk egy fiatal újságíró. Kép is volt benne, mindkettőnk fényképe. Öröla külön írtak, nagyon dicsérték, mint orvost, és mint „érdekes megjelenést”. Konokul hallgatok. (Budapest, 1937, Athenaeum, 211. o.)

*

„A fellelhető fényképek regisztrálása mellett célul tűztük ki az íróról felvett mozgófilmek, illetve filmrészletek (játékfilm, híradófilm, amatőr filmfelvétel) felkutatását is. 1982-ben csupán öt mozgófilmről volt tudomásunk: *Fikszírozzák a feleségem* (1914), *Nevető Budapest* (1930), *Csak nővel ne!* (1924), illetve amatőr filmek: *Weekend* (1929), *Karinthy gyerekekkel hógolyózik* (1931 körül), amelyek közül mindössze a legutolsónak volt meg az eredeti kópiája. Ma, 2016-ban, összesen kilenc film egykori létezését feltételezzük. A fentiekén kívül néhány éve a MaNDA archívumából előkerült két ma is megtekinthető híradófilmrészlet: *A Kristóf áruház megnyitása* (1933), *A Zeppelin léghajó megérkezése a csepeli repülőterre* (1931), valamint amatőr filmesek tulajdonából két szintén vetíthető snitt: *Karinthy társaságban kártyázik Siófokon* (1930-as évek második fele), illetve egy ennél is rövidebb snitt-törödé: *Karinthy Kosztolányi Dezső és a Móricz-házaspár társaságában egy Nyugat-matiné résztvevőként Miskolcon* (1931).”

SZAKONYI KÁROLY

Itália szerelmese

Baranyi Ferenc nyolcvanéves

Van egy kiváló költőnk, Francesco de Sarto, aki *Baranyi Ferenc* álnéven él köztünk, én már fél évszázadnál is régebbi idő óta ismerem, hiszen néhány év különbséggel együtt indultunk az irodalmi pályán, ő a verseivel tűnt fel leginkább az *Egyetemi Lapok*nál, hogy aztán az *Ésnél* meg főleg az *Új Írás*nál találkozunk. Akkoriban még figyeltünk egymásra, felkaptuk a fejünket egy-egy jó vers és novella megjelenésekor, ment is a szó a Hungáriában, a kávéházi asztaloknál, hogy: láttad? Olvastad? Olvastad Baranyit? Gerelyest? Simonffy? Az a korszak hozott össze bennünket, a hatvanas évek, a szerkesztőségi estek meg azok a vidéki író-olvasó találkozók, amelyek a kulturális misszió túl nagy, borpincés barátkozások is voltak, s amelyeket megédesítették jelenlétükkel a helyi szépséges, könyvtáros lányok és asszonyok. Feriről csakhamar kiderült, hogy nemcsak kiváló költő, hanem az olasz irodalom szerelmese. Megszámlálhatatlan versfordításainak a száma, ahogy az is kötetnyi, amennyit tőle fordítottak az olaszon kívül más európai nyelvekre is. Aminthogy nehéz lenne itt most felsorolni műveinek sokaságát, valamint honi és külhoni díjait is, elégedjünk meg annyival, hogy tekintélyes életmű van *máris* mögötte, van mire visszatekintnie nyolcvanadik születésnapján!

Ha ugyan visszatekint, s nem inkább előre. Ahogy én ismerem, előre. Hiszen folyamatosan

sokat dolgozik. Mekkora munka volt a legutóbbi is, az *Isteni színjáték* első *canticájának* a fordítása. Dante művének magyarítása régóta foglalkoztatta, néhány éve nekilátott a *Pokol*nak, s az örök értékű poézis formailag és tartalmilag hűséges átültetése a hazai irodalom kimagasló teljesítménye. Azt mondják, hogy a remekműveket százévenként érdemes újra lefordítani. Babits Dantéja generációk elbűvölő olvasmánya volt, Baranyi Ferenc eredeti költői ihletettségével a mához hozza közelebb a világirodalom legnagyobb költeményét.

A költő nyolcvanadik születésnapjára mégsem egy vaskos verskötet jelent meg, hanem egy másik szerelmét élénk táró könyv, *Az opera négy évszázada*. Kiváló olvasmány. Baranyi nagyon hamar megszeretette ezt az Itáliához sok szállal kötődő műfajt. Kisiskolás korában a ceglédi Zeneiskolának – ahogy írja – *váltakozó szorgalmú hallgatója* volt, s az igazgató egy elvetélt tenoristaként gyakran énekelt áriákat, ezek lopták szívébe az operamelódiákat. Aztán gimnazistaként *A tenger* címmel el is követett egy ötfelvonásos zenedrámát. Monori diákként pedig a helyi kultúrotthonban, kurbliis gramofon segítségével mesélt operákról a helyieknek. Akkor még nem gondolta, hogy egykor majd a televízióban a *Zenés Színházban* teszi ugyanezt, sőt, státuszos foglalkozása lesz a zenei ismeretterjesztés az *Operabarátok Magazinjában* vagy a *Szó-zene-kép* sorozatban. Baranyi még most is úgy véli, hogy rengetegen vannak, akik távol maradnak ettől a nagyszerű élvezetből, talán azért is, mert nem ismerik igazán.

Hát, könyvbe foglalta most a „meséit” költőkről és komponistákról, akik éltek-haltak az operáért. *Pergolesi, Mozart, Beethoven, Rossini, Donizetti, Verdi, Offenbach, Csajkovszkij, Bizet, Puccini, Gershwin és Kodály meg Bartók* és mások mind ott vannak ebben a könyvben érdekes históriákkal, egy-egy mű megszületésének történetével, küzdelmekkel és sikerekkel, óriási karrierekkel, s mindez azzal a lebilincselő előadásmóddal, amellyel Baranyi Ferenc mesélni tud. Márpedig tud, mert jártas ezen a téren. Az ember csak csodálja, hogy mi mindent tud. De hát, ahogy tartják, tudást szerezni és átadni csak szenvedéllyel lehet. Baranyi Feriben ott a szenvedély, a költő szenvedélye, amellyel verseit is írja. Költészetében harcos és szókimondó, ha közéletünkről szól, bölcs, ha az élet dolgait figyeli, s kitárult szívű, ha a szerelemről ír. Rajongás vegyül idilli derűvel, egy faun huncutsága keveredik szeretettel, erotika oldódik szerelmes vallomássá a nőkhöz, a nőkről született verseiben. Nagyon szépek ezek a versek, a világirodalom szerelmes költészetébe illő gyöngyszemek. Elragadó a belőlük sugárzó, megélt szerelmi élmény, a meghittség és azok a boldogságpillanatok, amelyek ott lobognak ebben a költészetben Micsoda szonettkoszorúban dalolja ki szerelmeit. *A Hölgykoszorú (Szánál is több volt a nő, ki testben is enyém lett)* lehetne férfiúi büszkélkedés, de mégsem az, inkább a hála éneke, köszönet a szerelemért.

Ég áldja a költőt, tartsa meg versíró kedvében, a szerelem és az igaz szó kimondására sokáig! ♦♦